

(Abans de Darwin) origens del món, de la vida i de l'home

Joan Soler i Amigó

Hi ha hagut a través de tota la història de la Humanitat unes qüestions sempre presents en el pensament i en el cor de

l'home, fruit del coneixement i la creença, que les diverses cultures de cap a cap de món han expressat en multitud

de formes diverses —i tanmateix amb sorprenents similituds—, des dels mites dels orígens, amb les seves derivacions culturals, fins a les recerques i teories científiques, passant per les formulacions teològiques i les reflexions de les filosofies:

—D'on ve el món i la vida? Quin és el seu origen?

—Què és l'home? Quin és el sentit de la seva vida?

Preguntes insistents en totes les cultures, avui sistemàticament esquivades o ignorades dels plans d'estudis escolars —fora de les tradicionals classes de religió o de les de filosofia—, com també són marginades dels mitjans de comunicació de masses —llevat dels espais cedits a la parapsicologia o a d'altres d'afins. Tanmateix són incitacions profundament humanes, i segueixen desvetllant una atracció, un desig, una curiositat, o tal vegada una inquietud semblant al tema de les postrimeries o de la fi del món.

El neguit de respondre a aquests interrogants ha derivat sobretot de la necessitat de comprendre, de trobar un sentit, una projecció, a la vida humana. Per això les respostes, els intents d'explicació, tendeixen a esdevenir cosmogonies —més que no cosmologies— fonamentades en la Terra, centre de l'univers, en el centre de la qual hi ha sempre l'Home.

Per això aquests mites cosmogònics queden afectats en profunditat per aportacions científiques com les de Galileo Galilei i de Charles Darwin. Així ens en fa adonar Sigmund Freud, tot posant el dit a la nafra: «En el transcurs de les èpoques, la ciència ha infligit dos cops terribles a l'amor propi de la humanitat. El primer va ser quan es va comprendre que la nostra Terra no era el centre de l'univers, sinó només un punt en un sistema universal d'una magnitud difícilment imaginable... El segon va ser quan la ciència biològica va prendre a l'home el privilegi privatiu d'haver estat objecte d'una creació especial i el va relegar a la categoria de descendent del

món animal.»

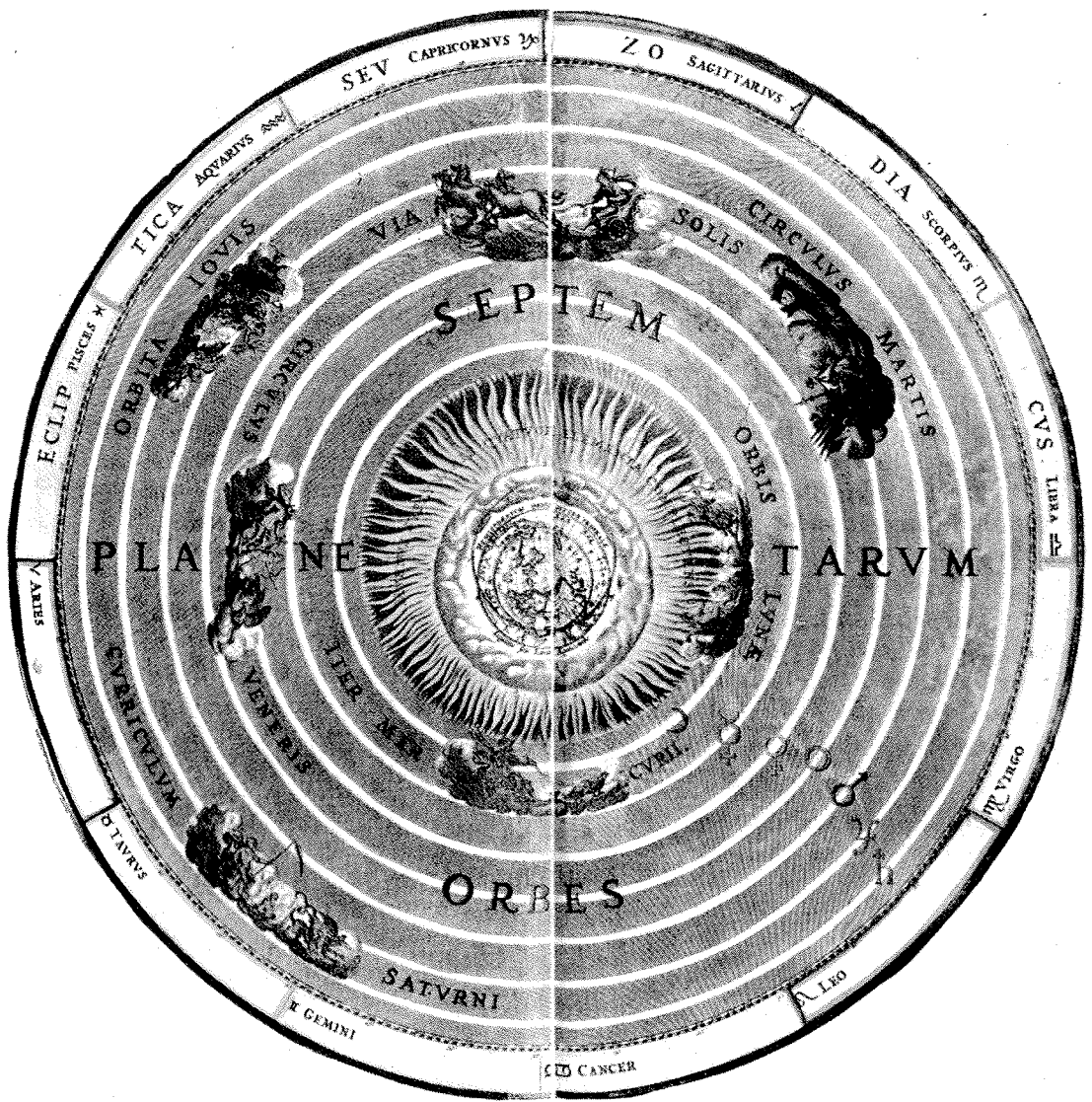
La teoria evolucionista de Darwin va representar una revolució copernicana enfront de la teoria creacionista tradicional, segons la qual totes les formes de vida existeixen virtualment immutables des que van ser creades al principi dels temps biològics; una revolució que va afectar no sols les ciències biològiques sinó també les concepcions filosòfiques, morals i religioses de l'home occidental, tot i que Darwin declarés que «no veia cap raó vàlida per què les opinions exposades en aquest volum ofenguessin els sentiments religiosos de ningú».

(Avui dia, admesa i integrada la teoria evolucionista sense grans escarafalls, caldrà que anem amb compte novament amb la nostra flaca per la mitificació. Per això no deu resultar innecessari de formular que **l'evolució continua**. Una altra vegada l'amor propi humà, el nostre cofoisme existencial podria jugar-nos una mala passada: ja admesa indefectiblement la teoria evolucionista en tot allò que afecta l'origen de l'home, tornariem a dogmatitzar el seu contingut. Com si volguéssim creure que havien fet falta tots aquests milions d'anys de vida evolucionant des d'una espurna originària per arribar a nosaltres, obra perfecta i completa i, llavors, assolida ja plenament la seva finalitat, l'evolució reposés com en el seu setè dia).

Ara però —distsants de les eferescències dogmàtiques que va desfermar la publicació de **l'Origen de les espècies**— serà bo que retrobem els mites sobre els orígens del món i de l'home, que els resituem, en retrobem els seus valors antropològics i ens els sentim, d'alguna manera, patrimoni cultural comú.

ELS MITES DELS ORÍGENS DEL MÓN I DE L'HOME

Assenyala Mircea Eliade com «l'aparició de la Vida és, per a l'home religiós, el misteri central del Món. Aquesta Vida "ve" d'alguna banda que no és pas d'aquest món i, finalment, es retira d'aquí baix i "se'n va" cap al més enllà, es prolonga misteriosament en un lloc

Secció transversal del Cosmos per Andreas Cellarius el 1600. La terra ocupa el centre de l'Univers.

desconegut, inaccessible a la major part dels vivents. La vida humana no és sentida com una breu aparició en el

Temps, entre dos no-res; la vida és precedida d'una pre-existència i es prolonga en una post-existència...

»Tot això és, d'altra banda, "xifrat" en els ritmes còsmics: basta amb desxifrar allò que el Cosmos "diu" a través dels seus múltiples modes d'ésser, per comprendre el misteri de la Vida. Així, una cosa sembla evident: que el Cosmos és un organisme vivent que es renovella periòdicament. El misteri de la inexhaurible aparició de la Vida és solidari del renovellament rítmic del Cosmos.» Aquests ritmes còsmics es refereixen a l'any mític i als cicles solars de les estacions, que es trasllueixen culturalment —i culturalment— en els cicles festius.

Llavors, el mite —segons Malinowski— és una narració no sols veritable sinó venerable i sagrada. Fonamenta els rituals, les cerimònies i determinats conjunts de regles socials i morals. Expressa la realitat primordial que determina la vida, el destí i les activitats presents; no és una reacció intel·lectual davant d'un problema difícil, sinó un explícit acte de fe nascut de la intensíssima reacció de l'emoció i l'instint davant la natura i l'home copsats com a misteri. Heus aquí diverses narracions mítiques dels orígens del Món, de la Vida i de l'Home.

NARRACIÓ DEL GÈNESI, DE LA BÍBLIA JUEVA

En el principi, Jahvè creà el cel i la terra. La terra era deserta i buida, les tenebres cobrien l'abisme, l'esperit de Jahvè planava sobre les aigües.

Jahvè digué: «Que es faci la llum» i es féu la llum. Jahvè va veure que la llum era bona, i Jahvè va separar la llum i les tenebres. Jahvè va anomenar a la llum «dia» i a les tenebres «nit». Hi va haver un vespre i hi va haver un matí: el primer dia.

Jahvè digué: «Que hi hagi un firmament al mig de les aigües i que separi les aigües de les aigües», i així va ser. Jahvè féu el firmament, que separà les aigües que són devall del firmament de les aigües que són damunt del firmament, i Jahvè va anomenar al firmament «cel». Hi va haver un vespre i hi va haver un matí: el segon dia.

Jahvè digué: «Que les aigües de devall del cel s'uneixen en una sola massa i que aparegui el continent», i així va ser. Jahvè va anomenar al continent «terra» i a la massa de les aigües «mar», i Jahvè va veure que allò era bo. Jahvè digué: «Que la terra verdegi de plantes: herbes que tinguin llavor i arbres fruiters que donin fruits sobre la terra, portant la seva llavor», i així va ser. La terra va produir plantes: herbes amb la seva llavor segons llur espècie, i Jahvè va veure que allò era bo. Hi va haver un vespre i hi va haver un matí: el tercer dia.

Jahvè digué: «Que hi hagi lluminars en el firmament del cel per separar el dia de la nit: que guardin els seus signes, tant per a les festes com per als dies i els anys: que siguin lluminars en el firmament del cel per fer claror a la terra», i així va ser. Jahvè va fer els dos lluminars majors: el gran lluminar dominant sobre el dia i el petit lluminar dominant sobre la nit, i les estrelles. Jahvè els va col·locar en el firmament del cel perquè fessin claror a la terra, perquè governessin el dia i la nit, per separar la llum de les tenebres, i Jahvè va veure que allò era bo. Hi va haver un vespre i hi va haver un matí: el quart dia.

Jahvè digué: «Que les aigües belluguin d'una bellugadisa d'éssers vivents i que volin ocells sobre la terra contra el firmament del cel», i així va ser. Jahvè va crear les grans serpents de mar i tots els éssers vivents que llisquen i belluguen en les aigües segons llur espècie, i Jahvè va veure que allò era bo. Jahvè els beneí i digué: «Sigueu fecunds, multipliqueu-vos, ompliu l'aigua de les mars, i que els ocells es multipliquin damunt la terra». Hi va haver un vespre i hi va haver un matí: el cinquè dia.

Jahvè digué: «Que la terra produeixi éssers vivents segons llur espècie: bèsties, bestioles, animals salvatges segons llur espècie», i així va ser. Jahvè va fer els animals salvatges segons llur espècie, les bèsties segons llur espècie i totes les bestioles de terra segons llur espècie, i Jahvè va veure que allò era bo. Jahvè

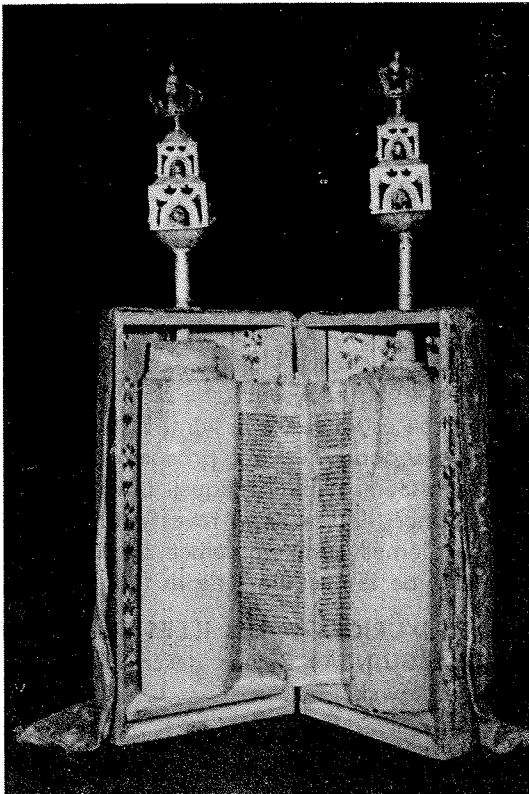
digué: «Fem l'home a imatge nostra, com la nostra semblança, i que senyoregi sobre els peixos de la mar, sobre els ocells del cel, sobre les bèsties, els animals salvatges i totes les bestioles que s'arrosseguen damunt la terra.»

Jahvè creà l'home a imatge seva, a imatge de Jahvè el va crear, home i dona els va crear.

Jahvè els beneí i els digué: «Sigueu fecunds, multipliqueu-vos, ompliu la terra i sotmeteu-la; senyoregeu sobre els peixos de la mar, sobre els ocells del cel

i sobre tots els animals que s'arrosseguen damunt la terra». Jahvè digué: «Jo us dono totes les herbes amb la seva llavors que hi ha sobre tota la capa de la terra, i tots els arbres que donen fruits, amb la seva llavor: això serà el vostre nodriment. A tots els animals salvatges, a tots els ocells del cel, a tot allò que s'arrosega damunt la terra i que està animat de vida, jo els dono per nodriment tot el verd de les plantes», i així va ser. Jahvè va veure tot el que havia fet: tot allò era molt bo. Hi va haver un vespre i hi va haver un matí: el sisè dia.

La Bíblia.

Màscares animistes africanes.

Així foren acabats el cel i la terra, amb tot el seu exèrcit. Jahvè va concloure el setè dia l'obra que havia fet i el setè dia va reposar, en havent fet tota l'obra que havia fet. Jahvè va beneir el setè dia i el va santificar, car havia reposat després de tota la seva obra de creació.

Tal fou la gènesi del cel i de la terra, quan foren creats.

UNA ALTRA NARRACIÓ DEL GÈNESI, DE LA BÍBLIA JUEVA

En el temps en què Jahvè Déu va fer la terra i el cel, no hi havia encara cap arbust dels camps sobre la terra ni cap herba del camp encara havia brostat, car Jahvè Déu encara no havia fet ploure sobre la terra i no hi havia encara cap home per a conrear el sòl. Llavors, una onada pujà de terra i va amassar tota la capa del sòl. Llavors Jahvè Déu va modelar l'home amb el fang de la terra, va alenar en les seves narius un alè de vida i l'home esdevingué un ésser vivent, Jahvè Déu plantà un jardí a Edén, a l'orient, i hi va posar l'home que havia afaïçonat. Jahvè Déu va fer brostar del sòl espècies de tota mena d'arbres seductors a la vista i bons de menjar, i l'arbre de vida al bell mig del jardí, i l'arbre del coneixement del bé i del mal... Jahvè Déu va agafar l'home i el va establir en el jardí d'Edén perquè el conreés i el guardés...

RELAT APATXE SOBRE ELS ORÍGENS DEL MÓN

En el principi, el món era cobert per les tenebres. No hi havia sol, ni tampoc dia. La nit eterna no tenia lluna, ni tampoc estrelles.

Tanmateix hi havia bèsties i aus de tota mena. D'entre aquestes bèsties n'hi havia moltes d'horribles, monstres sense nom, com també dracs, tigres, llops, guineus, castors, conills, esquiroles, rates, ratolins i tota mena de coses que s'arroseguen per terra, com llangardaixos i serpents. El gènere humà no podia prosperar en tals condicions, perquè les feres i les serps destruïen tota la descendència humana.

Totes les criatures tenien capacitat de parlar i estaven dotades de raó. Hi havia dues tribus de criatures: les aus, o tribu emplomada, i les bèsties. Les primeres vivien sota el seu cabdill, l'àguila.

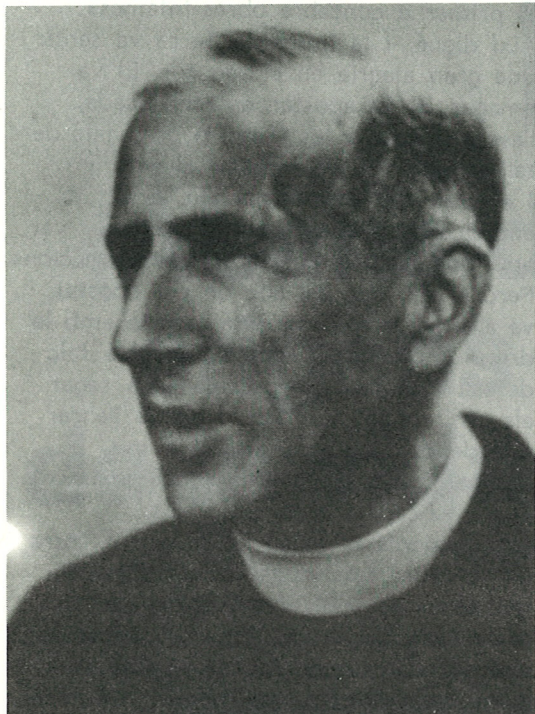
Aquestes tribus es reuniren sovint en consell, i els ocells volien que es rebés la llum. Les bèsties s'hi negaren una vegada darrera l'altra. Finalment, les aus van fer guerra contra les bèsties.

Les bèsties anaven armades amb maces, però l'àguila havia ensenyat a la seva tribu a servir-se d'arcs i fletxes. Les serps van ser tan sagaces que no fou possible de matar-les totes. Una es va soplujar en un risc vertical que hi ha en una muntanya d'Arizona, i el seu ull (convertit en una roca lluent) encara avui s'hi pot veure. Els óssos quan eren morts es convertien en d'altres óssos, de tal manera que com més óssos matava la tribu emplomada, més óssos hi havia. Tampoc no es va poder matar el drac, perquè anava recobert de quatre túniques d'escates còrnees i les fletxes no les podien travessar. Un dels monstres més horrorosos i detestables (el Sense Nom) era impenetrable a les fletxes, i així fou com l'àguila es va elevar molt amunt en l'aire amb una pedra blanca rodona i la va deixar caure sobre la testa del monstre, el qual morí a l'instant. Va ser un servei tan gran que aquesta pedra va ser tinguda per sagrada. Van lluitar durant molts dies, però a la fi les aus es feren amb la victòria.

Després d'aquesta guerra, malgrat que van quedar encara algunes feres malignes, els ocells van aconseguir de dominar els consells, i es va rebre la llum. El gènere humà va poder viure i prosperar. L'àguila havia estat el cabdill d'aquell brau combat: així, doncs, l'home es va revestir amb les seves plomes com emblemes de la saviesa, de la justícia i de la força.

MITES D'ORIGEN A LES ILLES TROBRIAND (NOVA GUINEA) segons descripció de B. Malinowski

El món, diuen els nadius, estava originàriament poblat en el subsòl. La

Alguns pensadors cristians com Teilhard de Chardin, han trobat una relació entre l'evolucionisme i els relats bíblics.

humanitat hi vivia una existència semblant en tot a la vida present damunt la terra. En el subsòl els homes estaven organitzats per poblats, clans, indrets; tenien distincions de rang, coneixien privilegis i posseïen drets, gaudien de propietats i eren versats en les savieses màgiques. Amb aquest bagatge van sortir a la superfície, van establir per aquesta feta certs drets en terra i ciutadania, en prerrogatives econòmiques i en activitats màgiques. Van portar-se tota la seva cultura per tal de continuar-la damunt la terra.

Hi ha certs indrets —grutes, grups d'arbres, cúmuls de pedres, formacions de corall, fonts, naixements de rierols— que els nadius tenen com a «forats» o «cases». D'aquests «forats» sorgiren les primeres

parelles (una germana com a cap de família i un germà com el seu guardià) que prengueren posició de les tercers i donaren el seu caràcter totèmic, artesà, màgic i sociològic a les comunitats fundades d'aquesta manera.

El problema del rang, que desempeña un rol tan important en llur sociologia, va ser solucionat pels éssers que sorgiren d'un clot especial anomenat Obukula, als encontorns del poblat de Laba'i. Aquest esdeveniment fou notable perquè, al revés del que succeïa normalment (és a dir, al llinatge per «forat») del clot de Laba'i sorgiren representants dels quatre clans principals, l'un darrera l'altre. Tanmateix del seu adveniment va seguir-se'n un fet aparentment trivial, però que en la realitat mítica revesteix una importància extraordinària. Va sorgir en primer lloc el Kaylavasi (la iguana), l'animal del clan de Lukulabuta, que es va arrossegat per terra talment les iguanes, es va enfilat dalt d'un arbre i va restar-hi com a mer espectador, i a això en van seguir d'altres esdeveniments. Aviat sorgí a la terra el Gos, el títotem del clan Lukuba, que en un principi gaudia del rang més enlairat. Tot seguit advingué el Porc, representant del clan Malasi, que detenta avui la prosàpia superior. En darrer lloc va sortir a la llum el títotem del clan Lukwasisiga, representat segons unes versions pel Cocodril, segons unes altres per la Serpent, segons altres per la Sariga, i de vegades completament ignorat. El Gos i el Porc corren pels rodals i el Gos, adonant-se del fruit d'una planta de noku, l'olora i se'l menja. El Porc li diu llavors: «Menges noku, menges immundícia, ets un ésser inferior, ets un plebeu; el cap, el guya'u, seré jo». I des d'aleshores el més alt dels subclans del clan Malasi, els Tabalu, han estat els autèntics caps.

NARRACIÓ DE LA TEOGONIA, D'HESIODE

Doncs, abans del principi era Caos; després, la Terra d'amples confins, fermament assentada per sempre, oferta a tots els Immortals, i Eros, el més bell d'entre els déus immortals, que fa fremir els membres i que domina, en el pit de

tots els déus com en el de tots els humans, els cors i les voluntats.

De Caos van néixer Erebus, el terror, i la negra Nit. I de la Nit, al seu torn, van sortir l'Éter i la llum del Dia. La Terra, en el principi, infantà un ésser igual a ella mateixa, capaç de cobrir-la tota ella, el Cel estrellat, que hauria d'oferir als déus benaurats el seu setial ferm per sempre més. La Terra també engendrà les altes Muntanyes, plaent sojorn de les deeses, les Nímfes, que habiten els turons ondulats.

També va infantar el Mar infecund, de furients bramuls, en el desamor. Però de seguida, de les abraçades del Cel, va infantar l'Oceà, de remolins profunds, i els Titans... Més jove que no ells, va venir al món Cronos, el déu dels pensaments tortuosos, el més temible de tots els seus fills; i Cronos va odiar el seu fecund pare, el Cel.

També la Terra va donar a llum els Cíclops de cor violent, que van donar a Zeus el tro i el llamp... I d'altres fills van néixer del Cel i la Terra... i el seu pare els tenia odi d'ençà del primer dia. Tot just nats, en lloc de deixar que sortissin a la llum, els amagà tots ells dins el si de la Terra, i mentre el Cel es complaïa en aquesta mala acció, l'enorme Terra es planyia des del fons d'ella mateixa ofegant els gemecs. Llavors va imaginar un parany pèrfid i cruel. Tot seguit va crear el blanc metall, l'acer; en féu una gran falç, i es va adreçar als seus fills i els va dir, per excitar llur coratge, tota indignada: «Fills nascuts de mi i d'un ésser furiat, si em voleu fer cas castiguem l'ultratge criminal d'un pare, per pare que us sigui, ja que ell ha estat el primer a concebre obres infames».

Així digué; el terro els envaís i cap d'ells no va gosar dir paraula. Només el gran Cronos dels pensaments tortuosos, sense cap tremolor va replicar a la seva noble mare en aquests termes: «Mare, te'n dono fe, aquesta feina la faré jo. Un pare abominable, per pare que ens sigui, no em fa gens d'angúnia, ja que ell ha estat

el primer a concebre obres infames». Així digué; i la immensa Terra va sentir una gran alegria en el seu cor. El va amagar, el va apostar en emboscada, llavors li posà a les mans la gran falç de tall esmolat i li va mostrar el parany. I el gran Cel vingué, portant la nit; i embolcallant la Terra tot àvid d'amor vet aquí que s'acosta i estén en totes direccions. Però el fill, des del lloc on era apostat, va allargar la mà esquerra mentre amb la dreta empunyava l'enorme, l'ampla falç de tall esmolat; i brusquement va segar els genitals del seu pare i els va llençar així de cop, a l'atzar, darrera seu. Tanmateix no fou sols un bocí qualsevol que li va capolar. Uns esquitxos sanguinolents n'havien borbollat; la Terra els va rebre tots i passant els anys n'hi féu néixer les puixants Erinies, els grandiosos Gegants d'armes centellejants, que branden dards afuats a les seves mans, i les Nímfes dels Freixes, sobre la Terra infinita.

Pel que fa als genitals, tan bon punt els va haver segat amb l'acer i llençats de la terra al mar d'onades incansants, foren enduts enllà d'enllà durant temps i temps; i al seu voltant una blanca escuma borbollejava del membre diví. D'aquesta escuma se'n formà una noia jove que va arribar a Cítèria la divina, des d'on va anar a Xipre que envolten les onades; i allí va petjar la terra la formosa i venerada deessa que feia créixer la gespa sota els seus peus lleugers, al seu entorn, i a qui els déus talment com els humans anomenen Afrodita, perquè de l'escuma va ser formada.

(Presentació i selecció de textos a càrrec de
JOAN SOLER I AMIGÓ)